

UIT DE PRAEHISTORIE VAN DEVENTER EN OMSTREKEN.

Voor de belangstellenden in Deventer's historie is een oude kwestie: Waar ligt het oudste gedeelte van Deventer? Bij de Bergkerk of op het Groote Kerkhof bij het Stadhuis? Toen een bewoner van den Berg die vraag stelde, deelde ik hem mee, dat het misschien wel buiten de tegenwoordige bebouwde kom lag. En wel, omdat de IJssel vroeger anders liep dan thans. In den Overijsselschen almanak van 1839 komt voor, dat in de 14e eeuw deze Oude IJssel langs Wilp, 't Schol nog bevaarbaar was. Thans is deze oudere vaargeul bijna geheel dichtgeraakt, maar men kan even voorbij het Schol het oude dal nog zien. Daarom was het vooral langs den Ouden IJssel mogelijk, oudere cultures te vinden.

Toen ik door mijn vrije Woensdagen tijd had, om te zoeken, vond ik een gegeven van geologische aard in de buurt van de IJperenberg; op enkele meters vermoedelijk boven A.P. een grintlaagje met gerolde miocene schelpen, zooals v. Baren deze ook vond aan den Rielerweg, terwijl later in bijna alle boringen voor drinkwater bij den Watertoren (1927-'32) deze schelpjes ook voorkwamen, hier echter op een diepte van 16—26 Meter beneden maaiveld, d.i. ongeveer ± 4 m en meer onder A.P.

Hierboven lagen, ongeveer op A.P. verschillende schelpjes uit den Würm-ijstijd volgens Dr. P. Tesch. In de Rozenstraat te Olst kwamen de miocene gerolde schelpjes op een diepte van ± 29 —32 meter onder maaiveld voor, d.i. ± 23 m beneden A.P. De schelpjes zijn natuurlijk van elders aangevoerd, maar of zij uit het Zuiden of Oosten komen, is nog niet bekend.

Wel kwam bij het maken van de pompen voor de werkverschaffing vlak bij de Schipbeek ook grof grint voor, op ± 12 m onder maaiveld, in Bathmen en bij de Menop, maar uit geen enkele der geslagen putten kwam een Mioceen schelpje te voorschijn, terwijl bij den Watertoren ze juist in het grove grint het meest zaten.

Een volgens Dr. Tesch, oligocene, gerolde schelp, kwam te voorschijn bij het maken van den betononderbouw bij de Garage van Hardonk op ong. 6 m diepte.

Het grintlaagje, dat bij de IJperenberg ligt, komt ook voor tegenover het Schol aan de Weezenkolk. Hier liggen eenige aspergebedden op ong. 5,1 m + A.P., waarin ik al dadelijk eenige scherven vond en na eenige jaren lang zoeken vond ik verschillende gegevens van het vermoedelijk oudste gedeelte van Deventer. In de allereerste plaats een verzameling van splinters, afvalstukjes en bewerkte vuursteentjes uit het laat Tardenoisien. Aangezien deze vuursteentjes in rivierzand voorkomen, waar kalk in zit, is het niet onmogelijk, dat de patine of verweeringslaag, die bijna alle vuursteentjes bezitten, veroorzaakt is door invloed van het kalkhoudende zand (Hoogwater boven 5,1 m + A.P. komt o.a. voor in 1926: 7,33 m + N.A.P., 1658, 1635, 1595, 1784, 1814, 1754, 1883, volgens de gegevens bij de Pothoofdbrug).

Daar de bedden wel een halve meter en meer diep omgespit zijn, is het mogelijk, dat de vuursteentjes oorspronkelijk nog wel dieper liggen. Misschien is het mogelijk, ze in het perceel er naast nog in situ te vinden, terwijl men op het aspergeterrein ernaast, op bepaalde plekken door zeven nog heel wat kan verzamelen.

De volgende voorwerpen zijn van dit terrein afkomstig:

De no. 1—5 en 9—11 zijn kleine krabbers.

No. 2 vertoont aan den achterkant het afslagknobbeltje of „bulbe de conchoïde”, zooals de Fransen dit noemen.

No. 3 is misschien in 't vuur geweest, waardoor het craquelé oppervlak kan ontstaan zijn. In het midden is er een stukje uitgesprongen, zoodat men de oorspronkelijke grijze kleur in diepte kan zien.

No. 4 is een klein krabbertje, dofgruis van kleur, dat veel gelijkenis vertoont met die van het „quartzite landénien” of „silex van Wommersom”, zooals de Belgen dit noemen.

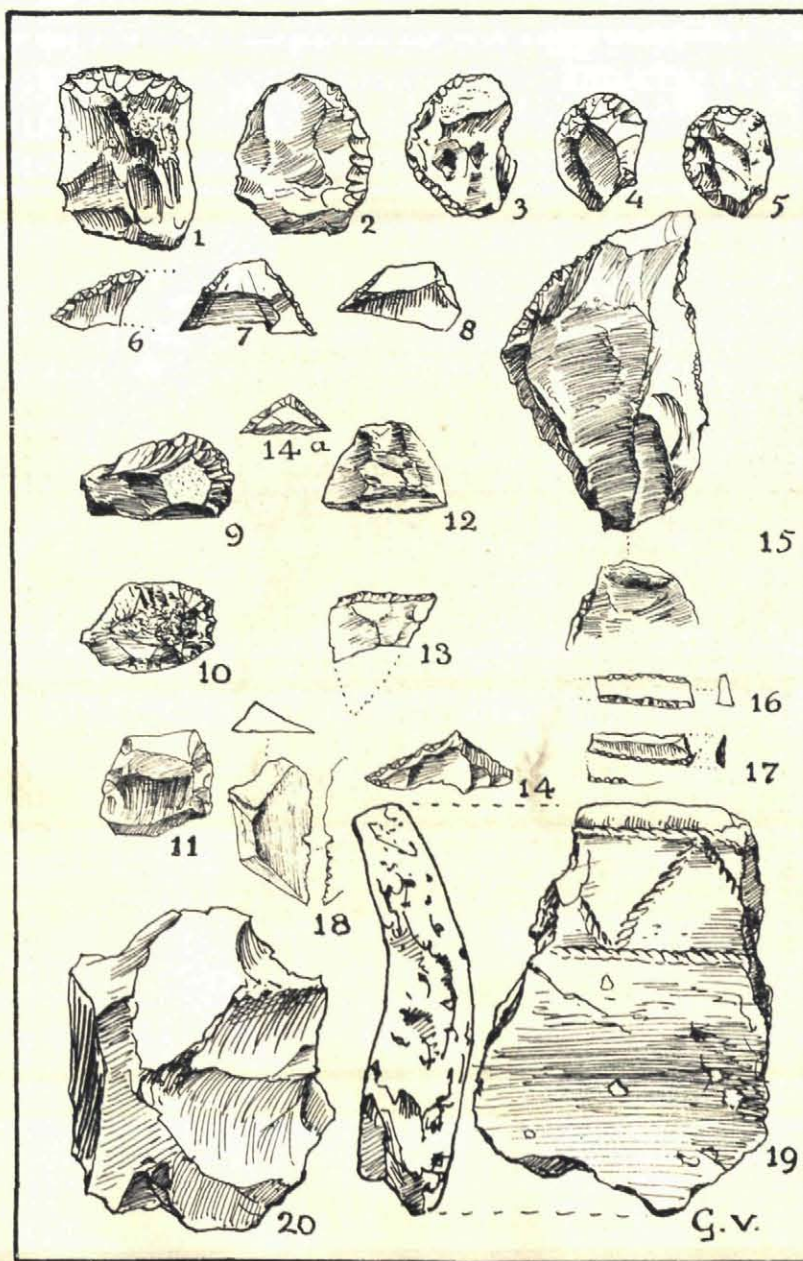
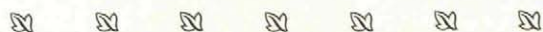

Fig. 1.

Ik zond het op naar Prof. Hamal Nandrin te Luik, maar deze was van meening, dat het niet van dit materiaal is gemaakt. Intusschen zijn al meer vindplaatsen van deze vuursteen-soort bekend geworden: Budel, Drunensche duinen, Gilze, Schayksche heide, alle stations bezuiden de groote rivieren. Benoorden hiervan is deze invloed van het zuiden me nog niet bekend.

UIT DE PRAEHISTORIE VAN DEVENTER EN OMSTREKEN 117

No. 6 is een afgebroken punt.

No. 7 en 8 zijn trapeziumvormen, wit van kleur (voor no. 7 zie J. Popping, „Levende Natuur” Sept. 1930, no. 11).

Een andere trapeziumvorm is no. 18, waarvan het eigenaardige is, dat niet de schuine zij-kanten zijn geretoucheerd, maar een deel van den evenwijdigen kant.

Kleur weer wit (verg. Makkinga 83).

No. 12 is een stukje vuursteen, geretoucheerd aan den onderkant.

No. 13 is een vermoedelijk gebroken driehoek.

No. 14 is een driehoekige vorm, geretoucheerd aan een zijde, en een klein gedeelte van de punt aan de basis; ook kwam er later een heele driehoek te voorschijn met 2 korte zijden be-werkt (14a).

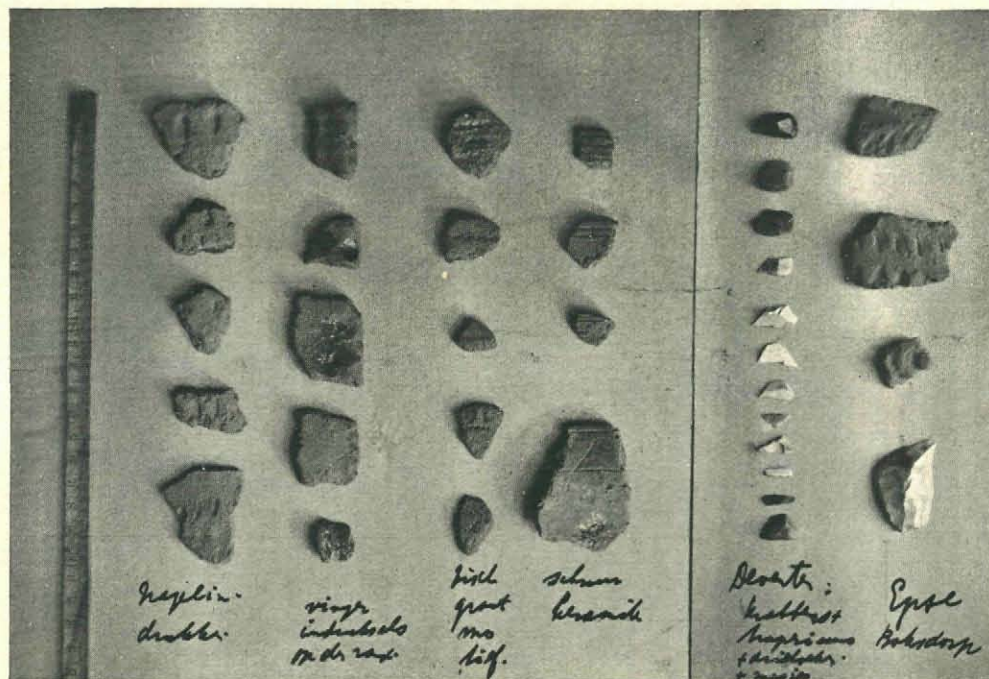

Fig. 2.

No. 16 en 17 zijn gebroken smalle mesjes, het eene heeft de beide evenwijdige kanten gere-toucheerd, het andere slechts een.

Fig. 20 is een van de grootere stukken vuursteen, niet geretoucheerd maar waarschijnlijk gediend hebbende als afslagstuk.

De verweering der verschillende vlakken is niet gelijk.

Deze vuursteentjes, die men typologisch laat tardenoisien kan noemen, komen hier voor op ongeveer 5,1 m + A.P. vlak langs het oude rivierbed, dat vaak overstroomde.

Dit naar aanleiding van waarnemingen omtrent oude trekwegen in Drente. Het terrein moet hier vroeger hoger gelegen hebben, of het water kwam niet zoo hoog.

Dit blijkt ook uit allerlei scherven, die hieronder besproken worden en die dateeren uit ver-schillende latere tijden.

Hoeveel is hier de vermoedelijke daling geweest sinds ong. 2000 v. Christus?

Misschien minder dan een dm per eeuw, zooals men in het Noorden van ons land gevonden heeft?

Cijfers hieromtrent zijn me tot nogtoe niet bekend van deze streken.

De verhooging van ± 1 meter der wallen om het huis te Wilp zouden een aanwijzing kunnen zijn, dat het water later hoger kwam ten opzichte van het land. In 1926 kwam het water bijna tot aan de kruin van den, in vroeger tijd reeds, opgehoogden wal.

Een belangrijk stuk, dat ik bij de Weezenkolk vond, was no. 19, een scherv van de Schnurkeramik" zooals de Duitschers dit noemen (à ficelle der Franschen, ook voorkomende bij Merxplas volgens baron de Loë).

De koordachtige versiering zit hier aan den binnenkant der scherv, die roodbruin van kleur is en van materiaal is gemaakt, waarin verschillende kwartsstukjes zitten.

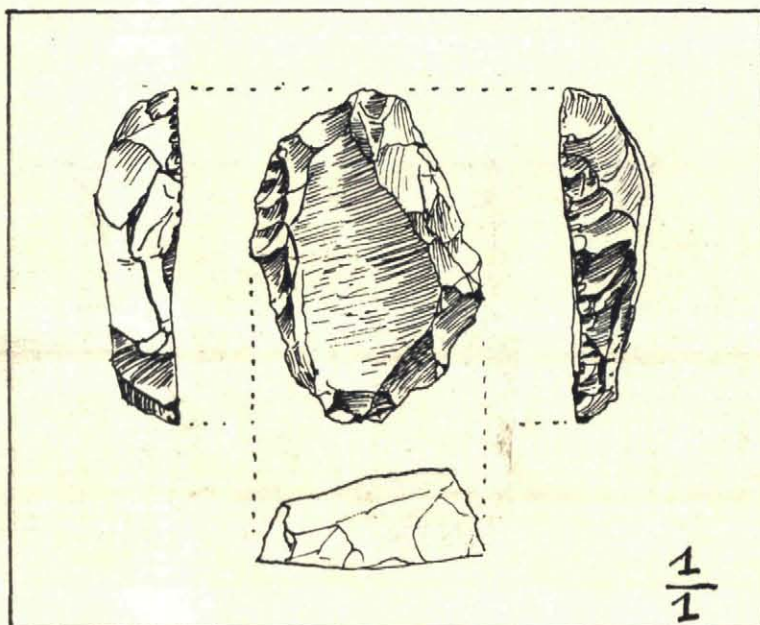

Fig. 3.

Deze cultuur is er een, waarmee men thans in Duitschland hoog wegloopt. Het is een zelfstandige cultuur volgens Schuchardt, een buur van de Noordsche megalithische keramik. De schnurkeramik heeft zijn oorsprong vermoedelijk in korfvlechtwerk. Van Thuringen naar Zuid-Duitschland en naar het Noorden uitstralend, is ze in ons land gekomen. Men vindt geen nederzettingen, wel graven. Vermoedelijk is het een jagers- of visschersvolk geweest. Deze schnurkeramik is totnogtoe het groote vraagteken geweest. Men zag, dat ze een ornamentiek had, sterk verwant met het megalithische vaatwerk. Ze is echter fijner en gedetailleerder. Men kan ze in plaats van korfvlechten, ook wel mattenvlechten noemen.

Sommigen meenen, dat de Bandkeramik meer in de dalen voorkwam, waar men akkerbouw uitoefende, terwijl de schnurkeramikmakers meer op de hoogten woonden. Sporen zijn aangetoond tot aan den Rijn, (bv. Heilbron) in Duitschland, in 't Noorden van Denemarken — in 't Westen in Engeland, waar deze cultuur in den bronstijd een rijken nabloei had.

Of ze ouder is, dan de megalithische cultuur, is niet uit te maken. Ook hier kan men niets omtrent de verhouding tot de vuursteen zeggen. Men kan alleen constateeren, dat beide hier

voorkomen. Misschien is op het aangrenzende perceel nog een deel intact, dat voor reserveering en systematisch onderzoek in aanmerking komt.

Een omgekeerde fout heeft men gemaakt bij de determinaties van de vuursteen in de grot van Chaleux in België, waar men van de vindplaats in deze grot schrijft: „le principal de Belgique, renfermait dans un seul et même niveau préhistorique, deux industries lithiques, bien différentes l'une de l'autre, tout en étant intimement mélangées”.

Daarna volgt dan de onderscheiding in magdalénien en tardenoisien (Rahir, fig. 12, 13 en fig. 14). Deze onderscheiding is echter door niets gerechtvaardigd, het in één grot uit één niveau komen, pleit voor gelijken ouderdom.

Het is te betreuren, dat in ons land en ook in het buitenland men op deze magdalénien-determinatie is gaan steunen voor weer andere determinaties en men een Chaleux-Elspeet-stufe van Magdalénien heeft onderscheiden.

Hierop is dan ook aanmerking gemaakt op het Praehistorisch Congres in Parijs (1932 ver-

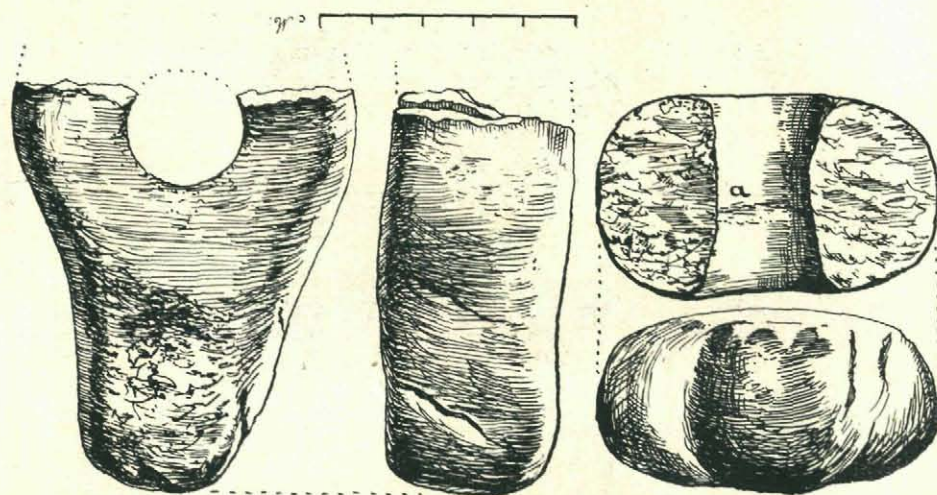

Fig. 4.

slag verschenen), waar men Chaleux vermeldt als mesolithisch. Met belangstelling zien we dan ook tegemoet de verslagen der uitgraving bij Wellingbüttel, vlak bij den vroegeren Würm-ijsrand en verdere vergelijking met Fransche en Engelsche vondsten.

Niet alleen vuursteentjes en Schnurkeramik kwamen bij de Weezenkolk te voorschijn, ook talrijke scherven en scherfjes, waarvan hieronder slechts zijn afgebeeld, die met teekening (fig. 2).

De eerste rij met nagelindrucken, de tweede met vinger-indruksels op den rand; de derde rij vertoont onderaan een scherf met vischgraatmotief als versiering.

Ook vaatwerk, dat Dr. van Giffen indertijd dateerde ongeveer 3e eeuw na Christus; dit laatste komt ook voor bij de Platvoet, Boksdorp bij Epse (waarover nog later zal gesproken worden) (fig. 3). Daarentegen kwam op het land van den tuinman Grootes van de Steenkamer deze mesolithische krabbervorm voor. Ook maar ééntje, met nog een paar stukjes vuursteen, geen aardewerk.

Tevens kwam bij Bokstad Epse een gepatineerd, weinig bewerkt stukje vuursteen voor (no. 15) en aardewerk met vermoedelijk nagelindrucken en het boven afgebeelde misschien neolithische scherfje.

Voeg hier nog bij 4 merovingische scherven, een bij de Garage van Hardonk, één bij de

Po thoofdsbrug en één onder het Stadhuis, één bij de Weezenkolk, dan heeft men een vrij volledig overzicht van het, de laatste 8 jaren verzamelde, scherven-materiaal, enz.

We kunnen hier nog 4 vondsten, die door anderen gedaan zijn, vermelden, n.l.:

1e. mammothkies (bij het baggeren voor het zwembassin aan de Schipbrug, misschien ongeveer ter hoogte van A.P.).

2e. een afgebroken stuk van een hamer (fig. 4) met cylindrische boring, aan den rand onduidelijk kegelvormig en een afbreekvlakje bij a (waarvan we op het Waagmuseum ook een complete hebben) komende van de Hooge Hondstraat, vlak bij het Oude Kerkhof, diepte niet met zekerheid bekend.

3e. een Noorsche bijl (fig. 5), die gekocht is te Raalte en gevonden bij Schoonheeten, dus op de scheidingsgrens van de N. en Z. invloed, die door Overijssel loopt.

Fig. 5.

4e. Uit den IJssel is opgebaggerd ten N. van Deventer een model, zooals we ze vinden in Svaerdborg, (zie o.a. Forest cultures of Northern Europe door Gordon Childe XXXIX 3). Vgl. ook: De mensch van Hengelo, in De Nieuwe Rotterdamse Courant van 28 Juni 1935. In Anthropologie 1934 wordt vermeld de vondst bij Hoedic (in Frankrijk) van skeletten met mesolithische vuursteen en bewerkte stukken gewei als bij Hengelo, terwijl pas bij Roc Barbau (100 M. van Moustier) een schedel is gevonden met

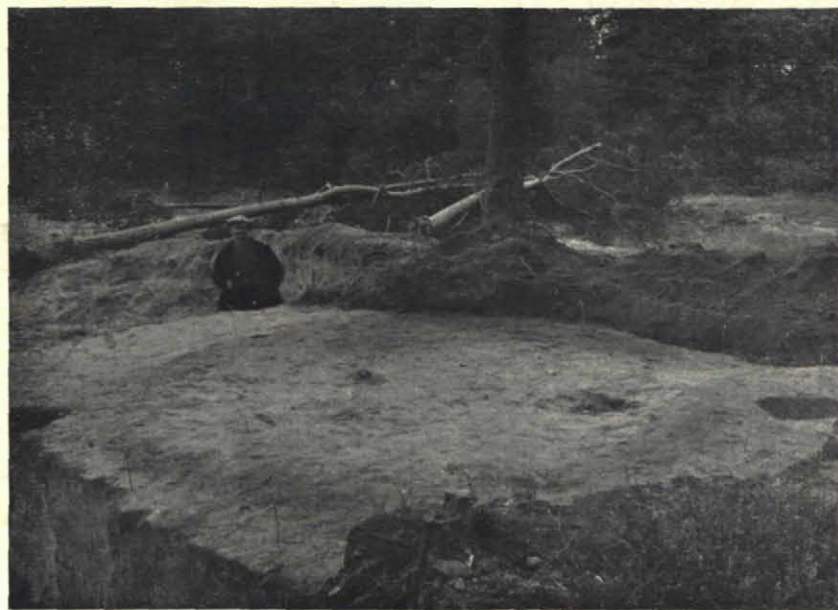

Fig. 6.

sterk uitstekende wenkbrauwbogen in het Sauveterrein (= stratigrafisch op verschillende plaatsen geconstateerd oudtardenoisien.)

Gegevens, uit de stad zelf reeds vroeger door Dr. M. E. Houck verzameld, vinden we beschreven op het Waagmuseum:

„Bij het sloopen van het huis no. 3 in de Polstraat Ao. 1906, hetwelk eenige meters meer naar voren stond dan het tegenwoordige gebouw, zijn eenige voorwerpen gevonden.

Het rivierwater was toen (op 24 Maart 1906) 5,32 m boven A.P. Op een diepte van $\pm$ 5,50 m

UIT DE PRAEHISTORIE VAN DEVENTER EN OMSTREKEN 121

lag een groote $\pm 0,12$ m dikke laag verbrande rogge(?) bij stukken verkoold hout, alsmede hanesporen en varkenstanden.

Vlak daarbij bevonden zich een potje van grijs aardewerk en eenige dekseltjes van rood aardewerk, en de tronk van een eikeboom(?). Op geringere diepte vond men een wrijfschaal voor het fijnmalen van graan.

Deze voorwerpen zijn in het Waagmuseum aanwezig, doch van de *dekseltjes* slechts één exemplaar. De afgehouden eikeboom(?) met zware wortels had een diameter van 1,2 m, met inbegrip van 0,03 m dikke schors en 0,02 m spint".

„In 1901 werd het huis no. 161 in de Noordenbergstraat gesloopt. Op een diepte van 5 Meter beneden het niveau der straat vond men veen, schelpen, stukken verteerd hout, riet, mos, heide,

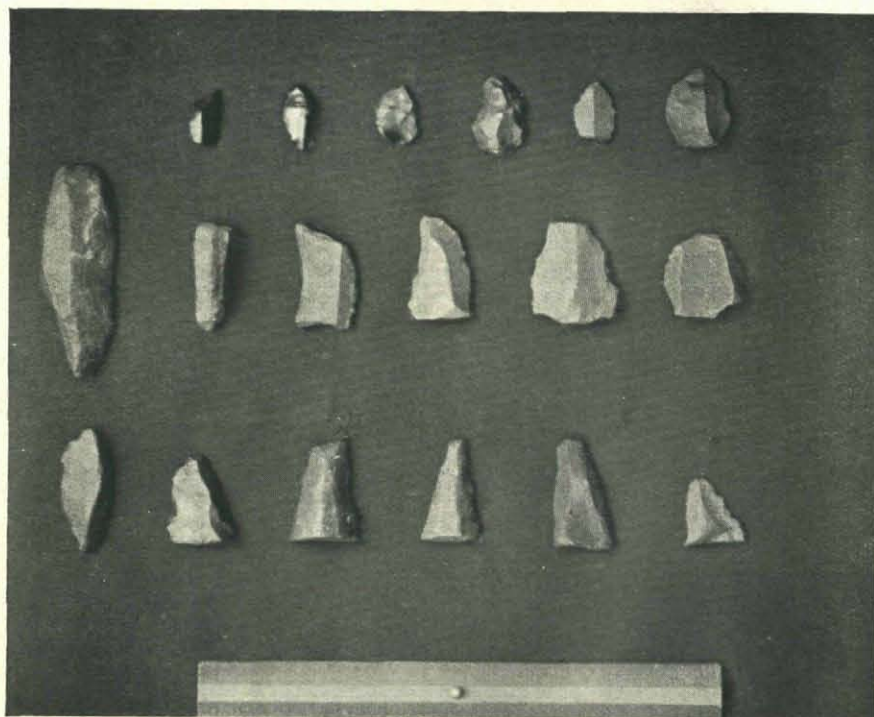

Fig. 7.

beenderen, varkenstanden en twee hazelnoten. De grond scheen reeds vroeger omgezet te zijn.

Ook trof men ter diepte van 5,3 m planken, liggende op palen aan in O.W. richting, onder een laag modder en veen, die 3 m was. Hierop rustten de fundamente van het gebouw. Tevens kwamen voor den dag twee beenen pennen, overeenkomende met die, waarmede de schaapherders niet lang geleden hun wanten strikten. Op een andere plek stonden hier en daar palen met en zonder spitse punten, zonder regelmaat ingeheid, waartegen planken. Ook vond men fragmenten van schoenen en op ± 6 m diepte, waar no. 161 en no. 165 aan de straatzijde aaneengrensden, het geraamte van een mensch met het hoofd omlaag.

Onder het gesloopte huis no. 159 trof men palen met planken erover op een diepte van 4 à 5 m.

De twee beenen breipennen, hazelnoten, een stukje mos en varkenstanden, zijn de aanwezige voorwerpen in het Museum de Waag en 3 Haringen, de rest is niet bewaard gebleven".

Het potje uit Polstraat no. 3 en het dekseltje van rood aardewerk met een kruis op den onderkant, eindigende in 4 ronde indrukels, worden door sommigen op ongeveer 3de eeuw geschat, evenals de twee beenen breipennen.

Dit zouden dus de oudste plekken van Deventers bewoning zijn in de bebouwde kom, nog vóór de komst der Saksen (fig. 6).

Het kringgreep-urnenveld in Bathmen, dat door mij aangetoond is in 2 kringvormige greppels en sommige halve kringen verbonden met rechthoekige grondsporen met 3 à 4 urnen, die door Dr. A. E. v. Giffen geschat worden ongeveer 5e eeuw na Christus, dus ook van een hier inheemsche bevolking, wijst eveneens op een bewoning nog vóór de komst der Saksen.

De 1e kringgreep was gesloten en bevatte veel stukjes houtskool, en binnen den kring op 3 plaatsen scherven.

De 2e was open en bevatte alleen bij de onderbreking eenige scherven, die op het Museum aanwezig zijn. Een vondst van een oorspronkelijk gave urn vol met doodsbeenderen, die echter stukgeslagen werd door de vinders (de olde potte met geld) en later weer bijna geheel gerestaureerd is door den Heer Bokhorst, gaf aanleiding tot de contróle ter plaatse.

Ook deze pot is aardewerk van $\pm$ 5e eeuw, dus nog vóór de komst der Saksers. Saksisch aardewerk is mij totnogtoe van hier niet bekend.

Fig. 8.

eeuw (eenige pfingstdorfscherven).

Wat het museum zelf betreft, waar we te gelegener tijd de vondsten hopen onder te brengen, kan nog vermeld worden, dat het museum „De drie haringen” thans ook bezit een collectie van 160 artefacten van midden steentijd-type van Zuid-Afrika (zie Cahiers d'art. l'Afrique van Prof. H. Breuil, pag. 69 enz.).

Mijn eigen collectie bevat behalve tal van mesolithische vondsten uit Nederland o.a. een verzameling Acheuléen van Swanscombe (Engeland); een twaalfstal modellen van het Clactonien van Engeland en moustérien uit Frankrijk (fig. 7).

Dit kan nuttig zijn voor vergelijkingsmateriaal.

Wat betreft het Chelléen (Acheuléen?) van Bathmen, hierover was en ben ik nog zéér sceptisch. In „les Fraudes en archéologie préhistorique” van Vayson de Pradenne wordt ook op bl. 81 Prof. v. Breda vermeld, die aanwezig was bij onderzoeken te Moulin-Quignon, enz.; heel licht kunnen de etiketten bij de verzameling, die naar Londen verhuisde, verwisseld zijn.

Opmerking. Ter aanvulling van mijn vondsten in Emst publiceer ik hier dit vaatwerk, dat vlak bij de 2 tumuli gevonden is; een mooie nabootsing van mandmotief. (Zie Antiquity Dec. 1933), misschien ook uit de klokbekeerperiode (fig. 8 en 9). Zeker is dit echter niet, omdat er

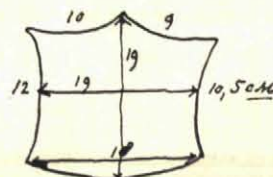

Fig. 9.

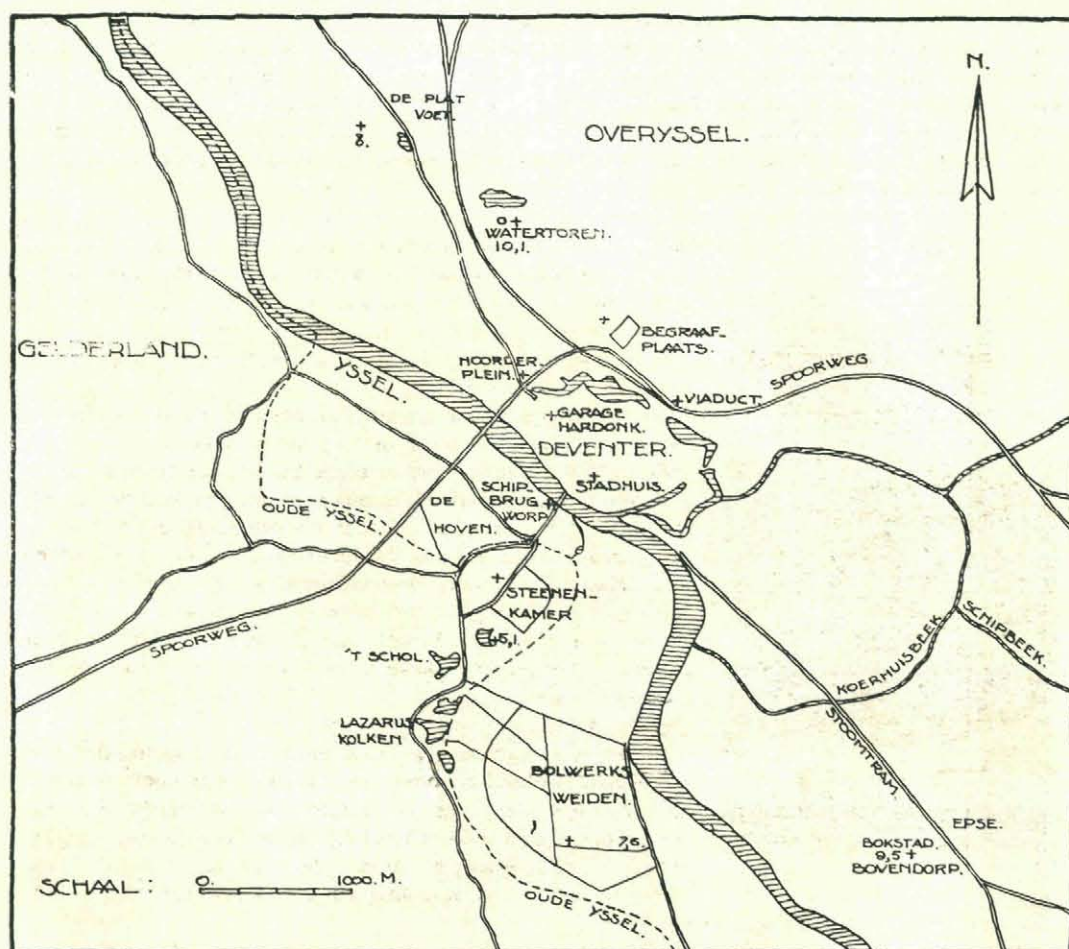
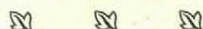

Fig. 10.

vlak bij ook kringgreppels waren. Ook kwam hier nog ander aardewerk te voorschijn. Een soortgelijk vaatwerk is mij nog niet bekend, ook niet, waarvoor het gediend heeft.

Deventer.

J. BUTTER.

HET NIEUWE NATUURMONUMENT OP TEXEL.

Tusschen het hooge land van Burg, Noordhaffel, Zuidhaffel en Hooge Berg eenerzijds en dat van Sprang en Oosterend aan den anderen kant ligt een laag gebied, dat we naar zijn hoofdafwatering de vallei van de Jan Aye sloot zouden kunnen noemen. Deze Jan Aye sloot begint in het vrij hooge land heel dicht bij het Burgersdijkje. We gingen er daar altijd over heen, als we langs het voetpad door de velden wandelden van den Burg naar Meijer-